

Закарпатське товариство «Просвіта» – культурно-освітнє товариство, яке діяло у Закарпатті у міжвоєнний період (1920-1939). Установчі збори П. відбулися 9 травня 1920 в Ужгороді у приміщенні міського жупанату. На них були присутні 119 делегатів – прихильників українського напрямку в краї. Головою товариства одногосно було обрано Ю.Брацайка, який незмінно очолював П. Його заступником став А.Волошин. До Головного Відділу ввійшли: В.Гаджега, В.Желтвай, П.Медвідь, М.Стрипський, М.Творидло, А.Штефан, М.Долинай, С.Клочурак, В.Шуба, М.Полянський, І.Чуляк, А.Товт, П.Яцко, Й.Бокшай. Згідно зі Статутом, головна мета товариства полягала в «культурному і економічному піднесенні підкарпатсько-руського народу, передусім виховання його в моральнім і патріотичнім дусі». Головний Відділ створив цілий ряд комісій, які відповідали за різні ділянки роботи: організаційну, по спорудженні в Ужгороді Народного Дому, музейно-бібліотечну, аматорський драматичний гурток, видавничу, театральну, музичну, літературно-науковий відділ, комісію у назвах місцевостей Підкарпатської Русі. Організаційні структури П. Зміцнювались і на 1936 включали, крім централі, 13 філій і 234 читальні – всього 248 структурних одиниць, з них 9 структурних одиниць знаходились на терені Пряшівщини, у Празі, Братиславі та інших місцевостях. При товаристві станом на 1937 діяло 135 театральних гуртків, 94 хори, 44 спортивно-молодіжні організації, 12 духових оркестрів, близько 16,5 чоловік. У роботі Всепросвітянського з'їзду в Ужгороді (17 жовтня 1937) та в маніфестаційному поході взяло участь близько 15 тис. закарпатських українців, які представляли понад 300 населених пунктів краю. При Народному Домі в Ужгороді діяла бібліотека, фонд якої у 1938 налічував 8 тис. книжок, а всього в читальнях П. було близько 40 тис. українських книжок. За час своєї діяльності товариство видало 150 книжок і брошур українською мовою загальним накладом 45- тис. примірників. Особливою популярністю серед народу користувалися щорічні календарі «Просвіти», часописи «Пчілка», «Просвіта», «Світло» та ін. За редакцією І.Панькевича, В.Гаджеги, А.Волошина, В.Бірчака видано 14 випусків (у 12 томах) «Наукового Збірника Товариства «Просвіта» в Ужгороді» (1922-1938). При товаристві діяв «Руський театр товариства «Просвіта», який за неповні 10 років існування дав понад 1200 вистав, переважно української класики. Після захоплення Карпатської України військами гортистької Угорщини П. була ліквідована, а активні просвітяни опинилися в угорських в'язницях і концентраційних таборах. Були розстріляні керівники просвітянських осередків С.Фігура, Я.Завальницький, І.Ващишин, І.Грига та ряд інших. З приходом угорських військ в с.Ізки Волівського округу, почалися масові репресії проти його жителів, які в повному складі входили до П. Як в період угорської окупації краю, так і в часи панування комуністичної системи, про відродження П. не могло бути і мови. Лише навесні 1990 створюються перші осередки П. в Ужгороді та Мукачеві, а в грудні 1990 в Ужгороді відбулася конференція по відродженню товариства, яке очолив кандидат історичних наук Павло Федака. На сьогоднішній день П. в Закарпатті має осередки у всіх районах. Товариство відновило видання календарів «Просвіти» та «Наукового Збірника Товариства «Просвіта» в Ужгороді». За 10 років відроджена П. видала понад 50 книг та брошур, провела десятки наукових конференцій, вечорів, днів пам'яті, присвячених визначним діячам України і Закарпаття.

Література: Федака П. Товариство «Просвіта» і національно-культурне відродження Закарпаття // Календар «Просвіти» на 1995 рік. – Ужгород, 1995. – С.25-32; його ж: Роль і значення товариства «Просвіта» в національному відродженні закарпатських українців // Науковий збірник Товариства «Просвіта» в Ужгороді. – Річник I (XV). – Ужгород, 1996. – С.12-20; його ж: Нарис історії товариства «Просвіта» Карпатської Русі-України. – Ужгород, 1991; його ж: Правда про Народний Дім товариства «Просвіта». – Ужгород, 1992; Вегеш М., Федака П. Від «Просвіти» до Карпатської України (З історії закарпатських українців у 1918-1919 рр.) / Література до 60-річчя Карпатської України (Із фондів Наукової бібліотеки Ужгородського державного університету). Вибрана бібліографія. – Ужгород, 2000. – С.3-17; Вегеш М.М.,

Горват Л.В. Сторінки історії Закарпатської «Просвіти» в публіцистиці Василя Гренджі-Донського // Громадсько-політична діяльність Василя Гренджі-Донського (1897-1974). – Ужгород, 2000. – С.27-34. **М.М.Вереш**